

Wprowadzenie

Zeus ustami Homera stawia ludziom przed 27. wiekami zarzut: „*To nie bogowie a ludzie są winni złu i muszą pokorzyć swe winy odkupić*”! I dla odkupienia tych win skazuje Odyseusza na 10-letnią tułaczkę stawiając przed nim zadanie: „*Przepłynięcia między Scyllą a Charybdą*” (potwory w burzliwej zatoce masyńskiej) – zadanie oceniane w greckiej mitologii jako nie do wykonania (dziś, synonim zadania przekraczającego ludzkie możliwości!).

To symboliczne dzieło Odyseusza, jest wyrazem odwiecznej walki człowieka ze skrajnościami. W ochronie środowiska może to uzmysławiać „walkę” między „Przesadnymi eko-entuzjastami” a „Ekosceptykami”. Ci pierwsi – chcieliby osiągnąć maksymalny poziom ochrony środowiska „natychmiast”, nie bacząc na wynikające z tego konsekwencje gospodarcze czy społeczne. Ci drudzy uważają, że nic się nie stanie jeżeli na Syberii będą rosły palmy. Odyseusz uosabia z kolei „Ekorealistów”, czyli dążących „krok po kroku do przodu”, pomiędzy tymi ekstremami.

„**Czystsza Produkcja**” jest filozofią Ekorealistów, czyli mogłaby ona mieć Odyseusza za swojego „patrona”. „*Jeżeli chcesz znajdziesz sposób – jeżeli nie chcesz znajdziesz powód*” to motto przyświecało nam od samego początku istnienia „**Ruchu Czystszej Produkcji**”.

Synteza

30 lat to w każdym życiu piękny okres, w naszym, polskim przypadku, wszystko „co nowe” zaczęło się w czasie organizacji „Obrad Polskiego Okrągłego Stołu” w 1989 roku. W tym samym roku UNEP, czyli tzw. *Program ds. Ochrony Środowiska Organizacji Narodów Zjednoczonych*, zwrócił się do Polski o zorganizowanie seminarium „*Przemysł a Środowisko*”, z udziałem zainteresowanych krajów członkowskich ONZ. Po rocznych przygotowaniach, prowadzący to seminarium: prof. Eric Hofseth z Norwegii – kraju sponsora seminarium – oraz prof. Zygfryd Nowak z Polski, nazwali je „*Ekologicznym Okrągłym Stołem*”, oczekując wniosków na miarę potrzeb ówczesnego stanu środowiska i zaczynającej się nowej rzeczywistości Polski. Dyskutowaliśmy o tym jak wdrożyć tzw. „*Dyrektywę Komisji ONZ*” z 1987 roku, opracowaną pod kierunkiem byłej premier Norwegii Pani Gro Harlem Brundtland, zatytułowaną „*Our Common Future*”, czyli „*Nasza Wspólna Przyszłość*”. Istotą tego dokumentu było pojawienie się po raz pierwszy – dzisiaj powszechnie używanego w różnych odmianach – pojęcia „**ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU**”. Po upływie 10 lat w naszej Konstytucji z 1997 wpisano następujące sformułowanie:

„Między Scyllą a Charybdą”

czyli „POLSKI RUCH CZYSTSZEJ PRODUKCJI”

ZYGFRYD NOWAK, MICHAŁ JAN CICHY

Rozdział 1 – Artykuł 5.

Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju.

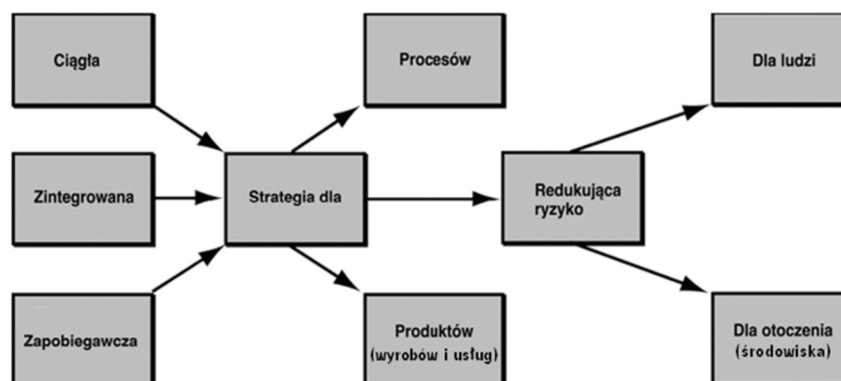
Warszawskie Seminarium można podsumować stwierdzeniem o pilnej konieczności nowego bardziej racjonalnego użytkowania zasobów przyrody – co dotyczyło szczególnie przemysłu, ale nie tylko. Podczas tego spotkania, Pani Jacqueline Aloisi d’Larderel – dyrektor UNEP Paris, wspaniała dyplomatką i znawczyni międzynarodowych problemów ochrony środowiska – wystąpiła wraz ze swoim zespołem z propozycją uruchomienia programu „*UNEP WORLD CLEANER PRODUCTION PROGRAMME*” czyli „*Światowego Programu Czystszej Produkcji*”. W tym celu UNEP sformułował definicję „*Czystszej Produkcji*” (CP), która miała stać się nową, pro środowiskową, strategią rozwoju przedsiębiorstw.

Z powyższej definicji wynika potrzeba ciągłego, zintegrowanego i zapo-

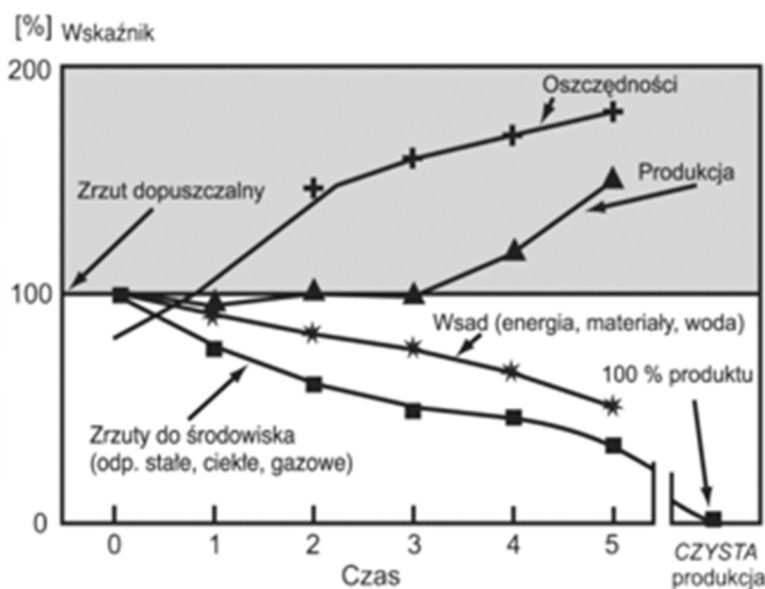
biegawczego działania w odniesieniu do procesów produkcyjnych i usług, aby zredukować zagrożenia dla ludzi i ich otoczenia (środowiska). Podkreśla to charakter działań podmiotów, które chcą działać zgodnie z zasadami CP określonymi następującymi priorytetami:

- *Ciągłość działań*
- *Zintegrowane podejście*
- *Zapobieganie powstawaniu zanieczyszczeń u źródeł ich powstawania*

Uznaliśmy, że najlepszym rozwiązaniem będzie związanie programu CP z Naczelną Organizacją Techniczną – i dla tej inicjatywy uzyskaliśmy wsparcie i zgodę Sekretarza Generalnego NOT, Kazimierza Wawrzyniaka, który był naszym sojusznikiem i pomocnikiem we wszystkich podejmowanych akcjach. Zaproponowaliśmy, aby instytucją współpracującą ze strony norweskiej była organizacja inżynierów norweskich, co zostało przyjęte przez rząd Norwegii bez żadnych zastrzeżeń – i w ten sposób powstał **Polsko-Norweski Program Czystszej Produkcji**, finansowany w całości – w okresie do 1996 roku – przez Rząd Królestwa Norwegii.

Definicja CP wg UNEP

Dynamiczny model ochrony środowiska

Akronimowi „CP” można w języku polskim nadać wiele brzmień i z tego korzystaliśmy również dla celów naszego programu i tak najważniejsze tłumaczące UNEP CP jako: „**Program Czystszej Produkcji Agencji Ochrony Środowiska ONZ**”; ale CP może również oznaczać „**Ciągłą Poprawę**”, co jest najistotniejszym działaniem w programie, lub „**Ciągle Pomagamy**” – gdyż taki tytuł nosiła jedna z naszych akcji. Lecz można także powiedzieć, że CP to „**Czysta Polska**” jako oczekiwany wynik programu CP w naszym Kraju.

Słowo czystsza i czysta były najczęściej mylonymi pojęciami w rozwinięciu akronimu CP. W związku z tym dla wyraźnego zróżnicowania wprowadziliśmy model nazywany „**Modelem Dynamicznym CP**” podkreślając w ten sposób że naszym celem jest dochodzenie do „Czystej Produkcji” czyniąc ją coraz bardziej „czystsza”.

Ten model stał się dzisiaj swego rodzaju „prekursorem” najważniejszego zadania światowej polityki ochrony środowiska: dążeniem do gospodarki bezodpadowej – czyli „czystej”. W języku polskim GOZ czyli „**Gospodarka Obiegu Zamkniętego**” lub wg Unii Europejskiej „**Circular Economy**” są właśnie tą drogą.

Dzisiaj treść kategorii GOZ wg wytycznych UE *Circular Economy* brzmi następująco:

„*Przejdźcie na gospodarkę o obiegu zamkniętym, gdzie wartość produktów, materiałów i zasobów w gospodarce jest utrzymywana tak długo, jak to możliwe, a wytwarzanie odpadów ograniczone do minimum, stanowi istotny wkład w wysiłki UE zmierzające do stworzenia zrównoważonej, niskoemisyjnej, zasobooszczędnej i konkurencyjnej gospodarki. Takie przejście daje możliwość przekształcenia naszej gospodarki i zapewnienia Europie nowej i trwałej przewagi konkurencyjnej.*”

Polski Program Czystszej Produkcji znajduje się **na tej drodze od prawie 30 lat**, zyskując licznych zwolenników i uczestników w tym programie.

Metodologia Polskiego Programu CP:

CP, czyli „Czystsza Produkcja”, miała stać się „Ciągłą Powinnością” w dążeniu do „Czystszej Polski”. Od początku chcieliśmy zatrzymać uczestników – zarówno osoby jak i instytucje – w strukturach Programu, nadając im odpowiednie wyróżnienia, ale również przydzielając im konkretne obowiązki. Na tych założeniach zbudowaliśmy metodologię, korzystając z doświadczeń krajowych, ale również zapraszając doświadczonych ekspertów zagranicznych (Norwegia, Dania, Niemcy, Szwecja i Stany Zjednoczone) – szczególnie w początkowym okresie rozwoju CP w Polsce.

Podstawą dla metodologii Polskiego Programu CP jest „dynamiczny model zarządzania środowiskowego”. Jest to podstawowa, obrazowa wytyczna dla każdej instytucji – czy to firm, czy samorządu, czy innej – która chce dołączyć do Programu CP. Model ten pozwala na bieżące śledzenie – w ujęciu czasowym – intensywności korzystania z zasobów przyrody w procesie wytwarzania produktów lub świadczenia usług. Z kolei utworzony przez nas system raportowania informuje – w kolejnych okresach czasowych – o faktycznej redukcji korzystania z zasobów przyrody (surowce, materiały, energia, woda itp.), odniesionych do wskaźników produkcji lub usługi (np. do wartości produkcji lub jej wielkości, do liczby jednostek korzystających z usługi itp.).

Dla rozpowszechnienia naszej metodologii, zorganizowaliśmy specjalny system szkolenia – tzw. „**Szkoły Czystszej Produkcji**” – (od 2017 nazywane **Akademiami CP**, z uwagi na wyższy po-

ziom szkolenia), które w zasadzie bazowały na systemie edukacji inżynierów. Program nauki – od kilka miesięcy do roku – składa się z czterech obowiązkowych elementów:

- podstaw teoretycznych zarządzania środowiskowego wg zasad CP,
- nauki projektowania zmian proekologicznych zgodnych z zasadami Czystszej Produkcji (tzw. Projektów CP),
- przeprowadzenia przeglądu środowiskowego oraz wyboru konkretnego projektu CP do wdrożenia przez uczestnika/ów w swojej firmie/instytucji
- wdrożenia ww. Projektu oraz podstaw dla funkcjonowania modelu CP w zakładzie, którego pracownicy uczestniczyli w Szkole CP – co jest warunkiem ukończenia całego kursu.

Wprowadziliśmy obowiązek powołania w zakładzie pracy – uczestnika Szkoły CP – zespołu ds. wdrażania Projektu CP, składającego się z przedstawicieli kierownictwa zakładu i jego służb ekonomicznych oraz innych specjalistów związanych bezpośrednio z tematyką projektu opracowanego i wdrażanego w ramach Szkoły CP, co niejako automatycznie poszerzyło grono znawców zasad Czystszej Produkcji.

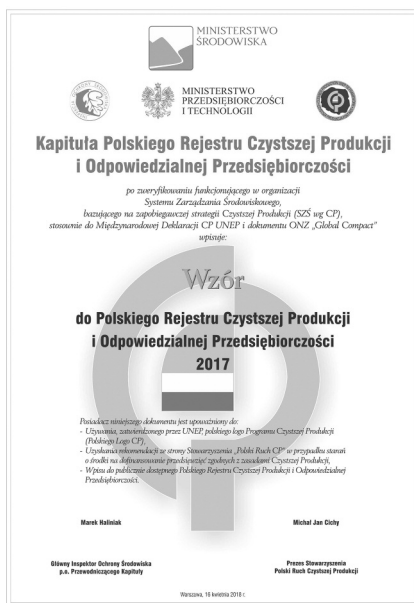
Utworzyliśmy także „**Bibliotekę Projektów Czystszej Produkcji**” – zawierającą opisy i sprawozdania z realizacji wdrożonych w ramach Szkół/Akademii CP już prawie 750 projektów proekologicznych. Biblioteka ta jest otwarta dla potrzeb uczestników kolejnych Szkół/Akademii CP oraz studentów uczelni i innych zainteresowanych stron.

Absolwenci Szkół/Akademii CP otrzymują „**Dyplom Eksperta Czystszej Produkcji**”, a także mogą uzyskać tytuł Rzecznik-eksperta Czystszej Produkcji FSN-T NOT.

Z kolei instytucje uczestniczące w Szkole/Akademii CP, uzyskują prawo do otrzymania „**Świadectwa Czystszej Produkcji**” oraz wpisu do „**Rejestru Świadectw Czystszej Produkcji**”. Jest to wyróżnienie dla tych instytucji, które wdrożyły już co najmniej jedno działanie zapobiegające u źródeł zanieczyszczeniom lub marnotrawstwu zasobów, które utworzyły podstawy do zarządzania środowiskowego zgodnie z ideą CP oraz przedłożyły plan działań zgodnych z CP na kolejne 2 lata. Świadectwo podlega weryfikacji w cyklu dwuletnim, w ramach której posiadacze Świadectw pokazują czego dokonali i przedkładają kolejne plany. W ten sposób zapoczątkowaliśmy system, który dziś jest znany jako system *Dobrowolnych Zobowiązań Ekologicznych w Polskim Programie Czystszej Produkcji*.

Począwszy od 1996 r., corocznie wybieramy „**Lidera Czystszej Produkcji**” – jednostkę o najlepszych wynikach w stosowaniu zasad CP, aktywnie działającą w Ruchu Czystszej Produkcji.

Od początku istnienia Ruchu CP w Polsce, poświęciliśmy sporo wysiłku dla umieszczenia programu CP w państwowych strukturach. Przykładem mogą być dwa dokumenty, które stworzyliśmy – i które zostały zaakceptowane. Były nimi: „*List Intencyjny*” podpisany przez ówczesnych kierowników resortów środowiska oraz gospodarki i przygotowana do podpisania przez przedsiębiorstwo „*Deklaracja Czystszej Produkcji*” – oba dokumenty tworzące w zasadzie „*System Dobrowolnych Zobowiązań*” między instytucją a stroną rządową.

Aktualny wzór certyfikatu potwierdzającego wpis do Polskiego Rejestru CP i OP

Polska deklaracja uzyskała uznanie UNEP i tę inicjatywę rozwinięto wprowadzając „*Międzynarodową Deklarację Czystszej Produkcji*”, którą Polska podpisała w 1999 roku. W ślad za tym, wspólnie z instytucjami rządowymi, zaczęliśmy akcję podpisywania deklaracji UNEP w Polsce. Obecnie mamy w Polsce już 319 sygnatariuszy. Wśród nich są głównie firmy, ale także instytucje państwowe, samorządy, uczelnie, instytuty i wiele innych.

W dążeniu do realizacji „CP-Ciągłej Poprawy” zgodnie z deklaracją UNEP, rozwinięliśmy wspomniany już wyżej **System Dobrowolnych Zobowiązań Ekologicznych w Polskim Programie CP (DZE CP)** wprowadzając wspólnie ze stroną rządową, w 2002 roku **Polski Rejestr Czystszej Produkcji i Odpowiedzialnej Przedsiębiorczości**. W przypadku tego Rejestru, decyzje od samego początku, aż do dziś, podejmuje wysokiej rangi Kapituła, na której czele stoi obecnie Pan Minister Sławomir Mazurek – Podsekretarz Stanu w Ministerstwie Środowiska. Kapituła otrzymuje kandydatury do akceptacji po uprzednim sprawdzeniu przez Stowarzyszenie, a także przez Inspekcję Ochrony Środowiska oraz Państwową Inspekcję Pracy – zgodności z regulacjami prawnymi

w zakresie działalności obu ww. inspekcji. Pozytywna ocena Kapituły upoważnia Stowarzyszenie „Polski Ruch CP” do przygotowania odpowiedniego certyfikatu oraz do wpisu Laureatów do **Polskiego Rejestru Czystszej Produkcji i Odpowiedzialnej Przedsiębiorczości**.

Nagradzamy – ale też sami jesteśmy nagradzani i wyróżniani

Systematyczna wieloletnia praca członków programu CP znalazła międzynarodowe uznanie poprzez:

- Nagrodę UNEP „Global 500” za osiągnięcia 10-lecia Polskiego Programu CP (1998).
- Uznanie przez OECD naszego programu jako wzorcowego do naśladowania (1995).
- Zaproszenie przez UNEP członków programu do tworzenia podobnych programów w innych krajach np. w Czechosłowacji, Albanii, Gruzji czy Mołdawii.
- Organizację przewidywanego co dwa lata przez UNEP – światowego zjazdu/sympozjum CP (1994).
- Ekolaura Polskiej Izby Ekologii za całokształt działań na rzecz Ochrony Środowiska (2017).

Niewątpliwym wyróżnieniem było także zaproszenie naszego Stowarzyszenia do współtworzenia, wspólnie z Ministerstwem Środowiska, wydarzenia towarzyszącego (tzw. Side Event) Szczytowi Klimatycznemu ONZ – COP23 (Bonn, 9 listopada 2017 r.), poświęconego Programowi CP w Polsce, w kontekście zmian klimatycznych oraz Gospodarki o Obiegu Zamkniętym.

Osiągnięte praktyczne wyniki

Obecnie w dorobku Stowarzyszenia możemy wymienić:

- 46 zakończonych Szkół/Akademii Czystszej Produkcji;
- 1064 instytucje przeszkolone w ramach kolejnych Szkół Czystszej Produkcji;
- 749 demonstracyjnych Projektów Czystszej Produkcji zrealizowanych w ramach Szkół/Akademii Czystszej Produkcji;
- 1483 wręczone dyplomy Eksperta Czystszej Produkcji;
- 19 instytucji posiadających ważne wpisy w Polskim Rejestrze Czystszej Produkcji i Odpowiedzialnej Przedsiębiorczości (spośród 82 instytucji wpisanych do tego Rejestru w całej jego historii);
- 23 organizacje aktualnie wpisane do Rejestru Świadczeń Czystszej Produkcji (spośród 248 organizacji, którym nadano Świadczenia Czystszej Produkcji w całej historii Świadczeń CP);
- 319 polskich sygnatariuszy Międzynarodowej Deklaracji Czystszej Produkcji UNEP-ONZ.

Stowarzyszenie – inne działania

Oprócz bogatego dorobku w zakresie wdrażania zasad CP poprzez DZE CP oraz Szkoły/Akademie Czystszej Produkcji, zajmujemy się wieloma innymi działaniami. Można wśród nich wymienić:

Działalność wydawnicza – w tym przede wszystkim czasopismo „*Czysta Produkcja i Eko-zarządzanie*”, organizowanie i współorganizowanie seminariów i konferencji dotyczących CP, GOZ oraz innych aspektów ochrony środowiska / zrównoważonego rozwoju, stymulowanie wymiany doświadczeń pomiędzy firmami (np. akcja „podziel się doświadczeniem w Czystszej Produkcji” – cykl seminariów w firmach, połączonych z wycieczkami studialnymi), organizowanie szkoleń z zakresu ochrony środowiska, których jakość została potwierdzona przez firmę Dekra w maju 2018 r. (certyfikat systemu zarządzania jakością usług szkoleniowo-rozwojowych SUS 2.0), szeroka działalność informacyjna (2 własne strony internetowe, portale społecznościowe, e-newsletter, kanał YouTube, informacje mailingowe), współtworzenie studiów podyplomowych „Gospodarka o obiegu zamkniętym i czysta produkcja w praktyce”, wspólnie z Politechniką Śląską, planowanych do uruchomienia w październiku 2018 r. W programie studiów znalazł się m.in. pełny program Akademii CP, wraz z pracami projektowo-wdrożeniowymi oraz dyplomem Eksperta Czystszej Produkcji.

Podsumowanie

Dzięki zaangażowaniu wielu osób, którym leży na sercu dobro środowiska oraz zachowanie odpowiedniej jakości życia dla przyszłych pokoleń, Ruch CP w Polsce trwa nieprzerwanie od prawie 30 lat, przygotowując się aktualnie do uroczystych obchodów kolejnej okrągłej rocznicy swojego istnienia. Za nami istotne dokonania, ale przed nami wielkie wyzwania. Pomimo licznych trudności, jakie napotykamy na swojej drodze (np. w zakresie pozyskiwania funduszy na coraz szerszą działalność), idziemy dalej – oby w kolejne 10-lecie działań i uzyskiwanych pozytywnych efektów naszych prac. Serdeczne podziękowania należą się wszystkim zaangażowanym ekspertom, aktywistom, naukowcom – tyśiącom osób, które w różnym zakresie współpracowały z polskim „CP”. Warto pamiętać przy tym jeszcze o jednej sprawie. Stowarzyszenie nie jest jedynie „obiektem” – do obserwowania, czasem podziwiania lub krytykowania. Jest to grupa osób, do których można dołączyć. Można włączyć się w nasze prace i wspólnie czerpać satysfakcję z osiągniętych dobrych rezultatów – w kierunku choć trochę „Czystszej Polski” – do czego gorąco zachęcamy zarówno osoby, jak i firmy oraz inne instytucje. ■